

Протиалкогольні та обмежувальні акти у давньому Львові

Ярослав Васильович СТАСІВ

*Львівське вище професійне художнє училище, Львів.
E-mail: s.stasik@ukr.net*

Упродовж останніх двадцяти років Львів та область втрачають покоління за поколінням внаслідок легкої доступності та вживання¹ алкогольно-тютюнових та інших наркотичних речовин. До прикладу, у 1939 р. природний приріст населення у Львові становив 6,8 на 100 чоловік [1], а у 2010 р. — депопуляція — 1,1 на 1000 чол. (або 0,1 на 100) [2, с. 339, 344].

На мою думку, ключовим фактором вживання спиртовмісних рідин є викривлена інформація про них в суспільній свідомості, у тому числі — історична. Наприклад, мало кому відомо, що у Львові упродовж майже пів тисячоліття не було жодного закладу торгівлі алкоголем. Львівська пивоварня (до др. пол. XIX ст. лише крихітна ґуральня), була заснована в 1715 р. двома монахами. В цей період українські землі знаходилися під владою Польщі. Саме тому це невелике історичне дослідження покликане донести правду до читача і показати хибність стереотипів, які побутують у пересічних громадян.

Слово о корчмах руських

Після розпаду Русі Галичина, як її частина, ще довгий час зберігала єдність духовних, культурних, політичних та інших традицій. Не змінилися архаїчні слов'янські напої — *медовуха*² та *квас*. Продов-

¹Корені слів «вживання», «вжиток», «споживання» та інші містять склад *-жив-*, що походить від старослов'янського «живити», «жити», і семантично означають життя або дію, пов'язану з життям. Оскільки алкоголь — це наркотик, який апріорно виключає життя як таке, тому тут і далі в тексті під поняттями «вживання», «вжиток», «споживання» та іншими стосовно алкоголю автор розумітиме «поглинання», «вливання», «отруєння», які відповідають їх справжньому смислового навантаженню.

²Медовуха (або «мед») — напій відкритого ферментаційного приготування, основними компонентами якого були мед, вода та хміль; міцність не перевищувала 4% алкоголю. Вживали розведеним водою.

жували існувати *корчми*³ — традиційні заклади проведення дозвілля у східних слов'ян. Дозвілля не «п'яного», як це стереотипно сприймається зараз, а дозвілля тверезого.

У X–XVI ст. корчми були осередками спілкування, обговорення новин, харчування і навіть ночівлі. Нерідко у корчмах збиралися народні віча, судові засідання та вирішувалися адміністративні питання. Переломний момент настав у XVI ст., коли східнослов'янськими землями поширився виноградний спирт⁴ (завезений до нас вперше генуезькими купцями в 1398 р.). Відтоді корчми та шинки стали монополією та джерелом прибутку держави.

У Північно-Східній Русі неалкогольні корчми були заборонені, а їх місце зайняли «кабаки» (слово монгольського походження). В кабаках продавалася виключно горілка та самогон. На південно-західних землях назва корчми залишилися, щоправда ставши закладами цілеспрямованого споживання населення [3, с. 29].

Пальму першості — Галичині

Першим протиалкогольним законодавчим актом у Галичині була грамота короля Казимира III про надання Львову Магдебурзького права (1356 р.), в якій зазначалося:

«... для більшого покращення вище згадуваного міста (тобто Львова — прим. авт.) з нашої спеціальної ласки та прихильності наказуємо, щоб жоден з землян, духовних, міських або будь-яких інших осіб не розташовував і не будував корчем в межах однієї милі від міста» [1, с. 215].

Згідно грамоти, жодна особа без спеціального на те дозволу — короля або магістрату — не мала права утримувати корчму ближче як 1,5 км від міста. Щоправда, у грамоті відсутня інформація про продаж у таких корчмах власне алкогольних виробів чи безалкогольних напоїв. Але виходячи із самої суті грамоти — відстані, вказаній у ній — можна припустити, що, з одного боку, корчми становили небезпеку для життя

³Спочатку закладами харчування на Русі були кормчі будинки («*кормчие избы*» або «*кормчие дома*»); слово походить від давньоруського «*корм*», «*кормление*», тобто їжа, або власність, володіння. З часом, через орфографічну незручність як в побутовому, так і літописному мовленні замість слова «*кормча*» постало «*корчма*».

⁴У Європі денатурований виноградний спирт, за горючі властивості, називали «*aqua vitae*» (тобто «жива вода»), звідси й східнослов'янське — «*оковита*» (слово фігурує у документах XV–XVII ст.). А від XVII ст. поширилася назва «*горілка*», або «*горілка*».

та здоров'я городян через продаж пива та вина, вже відомих на той час в українських землях. А з другого — пам'ять про проведення народних вічей у свідомості середньовічних галичан була ще живою. Свіжою для польської влади була й пам'ять про бунтівних бояр, очолюваних Дмитром Детьком.

Корчми були місцем скупчення людей, а відтак осередком поширення опозиційних ідей господарів Галичини — русинів, вороже налаштованих до польської влади. Тому, зважаючи на можливість збройного заворушення руського населення, яке б почалося з корчми, польська адміністрація перенесла їх за межі міста.

Як бачимо, представники середньовічної львівської адміністрації дбали про благо городян, добре усвідомлюючи згубність наслідків вживання алкогольних речовин. Психологічне, фізичне здоров'я та життєвий добробут львів'ян важили більше за «п'яні» надприбутки.

Магдебурзьке право на Західній Україні було скасоване в 1786 р. Отож, без перебільшень можна стверджувати, що упродовж 450 років в межах Львова закладів торгівлі алкогольними речовинами не існувало. Принаймні у жодному документі немає навіть одної згадки про корчми або шинки у місті Лева.

На превеликий жаль, у XVI ст. в Галичині, як і на інших слов'янських теренах, поширився етиловий спирт (хоча спочатку виключно для медичних потреб). 12 вересня 1537 р. король Сигізмунд I надав львівським міщанам (швидше за все — окремим людям) право шинкувати (виготовляти і продавати) горілку [4, с. 228]. Але це аж ніяк не означає, що в нашому місті почалася масова торгівля горілкою, тим паче її широкомасштабний вжиток людьми.

Дозвіл на шинкування діяв у межах Краківського, Галицького передмість⁵ та деканату св. Іоанна⁶. У свою чергу заборонялася торгівля цим хімікатом як у межах, так і за межами міста, а також ввезення горілки до Львова. Жодна людина, незалежно від раси, національності, віросповідання не мала права продавати горілку без дозволу райців та сплати мита. Отриманий податок спрямовувався на потреби міста:

---

⁵Краківське передмістя — р-н сучасного просп. Чорновола (початок), вул. Городецької (до церкви св. Анни) — Клепарівської та прилеглих малих вуличок. *Галицьке передмістя* — р-н просп. Свободи, вул. Дорошенка — Коперника — Словацького — Університетська до парку ім. І. Франка.

⁶Деканат св. Іоанна — тепер вул. Ужгородська та прилеглі вулички навколо церкви Івана Хрестителя під Високим Замком.

«... цей чини, який стягнуть урядовці з тих, що шинкують, нехай згадані райці використають і повинні використати на потреби держави та ремонту громадських місць міста» — сказано в грамоті [4, с. 228]. Але якщо читати поміж рядків, вимальовується інша картина: грамота була результатом алкогольного лобізму в кулуарах середньовічного львівського магістрату. Ось до уваги читача цікавий пасаж:

«... на їх (львівських міщан — прим. авт.) **наведені прохання**, що вони подали для сприяння потребам вищезгаданого нашого міста Львова... **через своїх будь-яких розпорядників** чи наймачів можуть і хай буде вільно готувати, продавати і шинкувати, як у місті в мурах, так і в передмістях, Краківському та Галицькому, також під замком і в деканаті св. Іоанна. Крім того, щоб **ніхто** в громадських місцях міста і передмість і в будь-яких приватних будинках, як духовних, так і світських, шляхти і простого люду, католиків, українців, вірмен, євреїв і інших людей будь-якої статті, **не наважувався продавати і шинкувати цю горілку** з міста, чи звідки б не привезену, тільки за дозволом **згаданих райців** нашого міста Львова, яким **даємо (право)**, щоб без чиншу (горілку) продавати жодній людині не дозволяли» [4, с. 228].

Цей фрагмент містить більше питань, аніж відповідей. З одного боку, якимось загадковим «міщанам» надано право шинкувати та торгувати горілкою. Але грамота замовчує статус цих «міщан» / «розпорядників», не конкретизує й заслуг, за які надано право, або якими нормами це право регламентувалося. З другого боку, грамотою заборонено виготовлення та продаж горілки *усім*, без дозволу на те райців — контролюючих податково-адміністративних органів. Зрештою, усі мотузки сходяться до рук райців та міського старости, що схиляє до думки про лобістське походження цього документу лише для «вибраних людей».

Цікавим є те, що кожного кварталу у Львові проводилися ярмарки, куди з'їздилися українські та іноземні купці. Одним із товарів обігу було вино. Згадка про нього у грамоті Сигізмунда Августа (1554 р.) стосувалася обмеження торгівлі та зберігання вина у недозволений час. Документ також забороняв грецьким та іншим купцям зберігати цю речовину у маєтках львівських міщан через нелегальну роздрібну тор-

гівлю ним за завищеними цінами. Відтак, купці не платили податків у міську казну. Про це довідався міський магістрат і зобов'язав їх утримувати свої вози з товарами виключно на ринку у віданні райців.

У документі зазначено, що будь-який купець зобов'язувався залишати свої вози з вином на площі Ринок один повний місяць. Якщо за вказаний період ця рідина не буде продана, то для його подальшого зберігання власник повинен знайти склад в одному із будинків львівських міщан. Після того вино в обов'язковому порядку підлягало підрахунку, опису та завірявся печаткою райця [4, с. 338].

У 1580 р. з ініціативи львівського магістрату було підвищено податок на імпортовані лимони та вино. Незалежно від віросповідання та народності будь-який торговець вином та лимонами був зобов'язаний заплатити 15 польських грошів до міської казни для компенсації дефіциту казенних коштів на розбудову міських укріплень [4, с. 338].

Цікавими з фінансових міркувань є акти 1597 та 1639 рр. У них знаходимо приписи щодо обмеження торгівлі імпортованим вином та іншими товарами (залежно від їх кількості, розміру та об'єму) шляхом накладання системи відрахувань до міської казни.

У грамоті 1472 р. згадується пиво. На свято Трійці та св. Агнети під час двотижневого ярмарку у Львові магістрат заборонив його варіння в передмістях: *«...щоб там, під замком, пиво не варилося і м'ясо не продавалося або ярмарок не відбувався...»* — сказано в ній [4, с. 116].

Заборона, передовсім, диктувалася економічними причинами: торгівля за межами міста позбавляла казну грошових надходжень, а нереалізований товар застоювався на складах. Окрім фінансових втрат, одною з причин прийняття цього акту, швидше за все, були фізичні й моральні збитки через безконтрольну торгівлю пивними речовинами.

Грамота 1521 р. зобов'язувала пивоварів два квартали від свята св. Луки сплачувати податок для будівництва та реставрації міських укріплень [4, с. 181].

Оподаткування привізного пива міським магістратом збереглося у XVII ст. Зокрема, із грамоти Владислава IV від 1639 р. дізнаємося, що неоподатковане або нелегально завезене пиво підлягало конфіскації. Але тільки у випадку, якщо купець не сплачував 3 гроші до міської казни [4, с. 445–446].

Грамотою 1647 р. будь-кому у Львові було заборонено варіння (а також зберігання і продаж) пива за не львівською рецептурою.

Для зберігання в місті повинно було відводитися 4 будинки, а знавці визначали б якість та ціну цієї речовини [4, с. 453].

Отож, львівський магістрат проводив чітку меркантильну політику на користь міста. У результаті жорсткого оподаткування іноземних товарів, зокрема, алкогольних речовин, міська казна наповнювалася додатковими коштами. Львівські управлінці, все ж таки, дбали про фізичне, психологічне здоров'я та благополуччя городян.

У Львівському архіві, ймовірно, зберігається ще багато цікавих законодавчих актів, які унаочнюють обмеження виробництва й обігу алкогольних речовин у середньовічному Львові. Але з аналізу опублікованих документів робимо висновок про те, що: *по-перше*, від XIV ст. торгівля пивом та вином у Львові регламентувалася місцем — Ринок, і часом — квартальні ярмарки; *по-друге*, спеціальними дозволами магістрату або райців; *по-третє*, чіткою політикою *додаткового* оподаткування алкогольних речовин на користь міста; *четверте*, у жодному документі немає згадок про якісь заклади продажу алкогольних речовин чи масову їх поширеність у нашому місті. Нарешті, *п'яте*: як пам'ятаємо, Магдебурзьке право у Львові діяло до 1786 р., а це означає, що 450 років місто в радіусі 1,5 км не бачило жодної корчми або шинка.

- [1] Історія Львова в документах і матеріалах. / Збірник документів і матеріалів. Відпов. ред. М.В. Брик. — Київ: Наукова думка, 1986. — 422 с.
- [2] Статистичний щорічник України за 2009 рік. / За ред. О.Г. Осауленка — К., 2010. — 560 с.
- [3] *Прьязов И.* Історія кабаковъ въ Россіи въ связи съ історією русскаго народа. — Санкт-Петербург — Москва: Издание книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1868. — 320 с.
- [4] Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.). — Т. 1: «Львівські історичні пам'ятки» / Упорядник М. Капраль, наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. — 2-е виправлене видання. — Львів, 2010. — 544 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://histans.com/LiberUA/e_dzherela_PrivileiMistaLvova_2010/e_dzherela_PrivileiMistaLvova_2010.pdf